

Låg trendmässig BNP-tillväxt i euroområdet

Inledning

De senaste årens konjunkturåterhämtning har varit betydligt långsammare i euroområdet än i t.ex. USA och många prognosmakare har tvingats skriva ner sina BNP-prognoser vid åtskilliga tillfällen. Även om resursutnyttjandet i euroområdet är lågt för tillfället, är den svaga tillväxten inte enbart ett cykliskt fenomen. Medan ekonomins tillväxtpotential i USA i dag verkar vara minst lika hög som under t.ex. 1970- och 1980-talen, har den potentiella tillväxttakten i euroområdet i stället minskat under de senaste decennierna.

Dessutom tenderar den demografiska utvecklingen att leda till en ytterligare minskning framöver. Att ha en uppfattning om ekonomins tillväxtpotential är viktigt för bland annat bedömningar av finans- och penningpolitik. Syftet med denna fördjupningsruta är att presentera några grundläggande fakta om trendtillväxten i euroområdet. Rutan avslutas med en kort diskussion kring framtidsutsikter.³

Tillväxtens komponenter

Förädlingsvärdets tillväxt bestäms av summan av tillväxten i arbetsproduktiviteten och tillväxten i antalet arbetade timmar.³

I s.k. tillväxtbokföring beskrivs ekonomin av en produktionsfunktion där insatser av produktionsfaktorerna arbete (normalt mätt i antalet arbetade timmar) och kapital tillsammans med så kallad total faktorproduktivitet (TFP) genererar produktion.⁴

Det kan visas (se fotnot 3) att förändringen i arbetsproduktivitet bestäms av förändringen i TFP samt förändringen i kapitalintensiteten, dvs kvoten mellan insatsen av kapital och insatsen av arbete. Förändringen i kapitalintensiteten kallas ofta kapitalfördjupning.

Tabell 5 Tillväxtens komponenter i euroområdet och USA
Genomsnittlig årlig förändring

	Euroområdet ¹			USA		
	Timmar	Produktivitet	BNP	Timmar	Produktivitet	BNP
1970-1979	-0,6	4,4	3,8	1,5	1,7	3,2
1980-1989	-0,2	2,5	2,3	1,7	1,3	3,0
1990-1999	0,2	1,9	2,1	1,5	1,5	3,1
1990-1994	-0,6	2,2	1,6	0,9	1,4	2,3
1995-1999	1,0	1,6	2,5	2,2	1,7	3,8
2000-2004	0,6	1,3	1,9	-0,1	2,8	2,8
1970-2004	0,1	2,3	2,4	1,3	1,8	3,0

Källor: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, August 2005, <http://www.ggdc.net> samt Konjunkturinstitutets beräkningar.

¹ I euroområdet ingår före 1990 Västtyskland i stället för Tyskland.

³ Låt Q stå för produkt eller förädlingsvärde (t.ex. BNP) och L för insatsen av arbete: $Q = (Q/L) \cdot L$. Efter logaritmering och differentiering erhålls $\Delta \log Q = \Delta \log q + \Delta \log L$ där $q=Q/L$ är förädlingsvärde per timme, dvs arbetsproduktivitet. $\Delta \log X$ är den procentuella förändringen i X. I ekonomiska modeller står K och L normalt för flödet av kapitaltjänster respektive tjänster från arbetskraften. I praktiken mäts dock ofta K som kapitalstocken och L som antalet arbetade timmar.

⁴TFP-tillväxt tolkas normalt som teknologiska framsteg eller andra innovationer, t.ex. vad gäller företagsorganisation, som medför ökad produktion vid en given insats av produktionsfaktorerna kapital och arbete.⁵

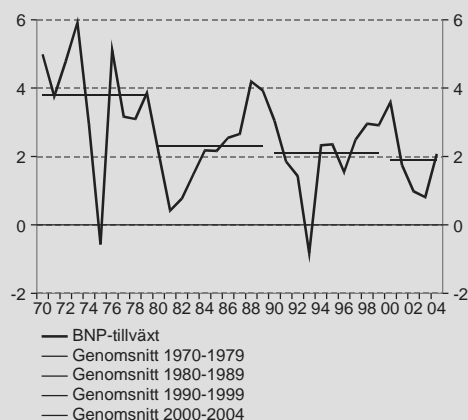
Fallande trendtillväxt i euroområdet sedan 1970

Den genomsnittliga årliga BNP-tillväxten i euroområdet för perioden 1970–2004 uppgår till

2,4 procent, att jämföra med 3,0 procent i USA.

Den genomsnittliga tillväxten för en längre tidsperiod kan ses som en indikation på trendtillväxt eller potentiell tillväxt. I tabell 5 redovisas den genomsnittliga årliga tillväxten för antalet arbetade timmar, arbetsproduktivitet och BNP för euroområdet och USA i tioårsperioder. Av tabellen och av diagram 56 framgår att tillväxten i euroområdet har fallit trendmässigt sedan 1970-talet. BNP-tillväxten i USA har varit mer stabil, vilket innebär att tillväxtskillnaden gentemot USA har ökat över tiden. De senaste 15 åren har tillväxten i USA varit ca en procentenhet högre än i euroområdet.

Diagram 56 BNP i euroområdet
Årlig procentuell förändring

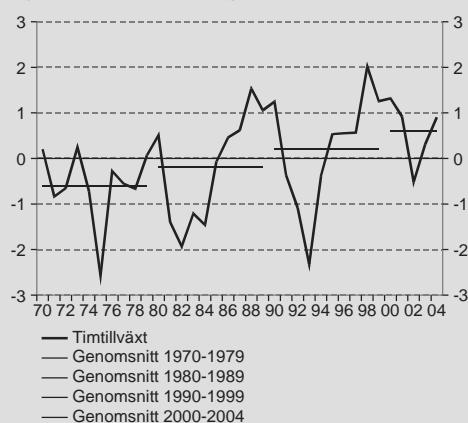


Källor: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, August 2005, <http://www.ggdc.net> samt Konjunkturinstitutets beräkningar.

Svag utveckling av arbetade timmar i euroområdet, men förbättring de senaste åren

Under större delen av den undersökta perioden förklaras skillnaden i BNP-tillväxt av att antalet arbetade timmar har vuxit långsammare i euroområdet än i USA. Under hela perioden 1970–2004 växte antalet arbetade timmar i euroområdet med i genomsnitt 0,1 procent per år, att jämföra med 1,3 procent per år i USA. Skillnaden har dock minskat avsevärt under perioden (se diagram 57).

Diagram 57 Antal arbetade timmar i euroområdet
Årlig procentuell förändring



Källor: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, August 2005, <http://www.ggdc.net> samt Konjunkturinstitutets beräkningar.

⁴Ofta utgår man från en s.k. Cobb-Douglas

produktionsfunktion med konstant skalavkastning:

$Q_t = TFP_t \cdot K_t^{1-\alpha} \cdot L_t^\alpha$. Under standardantaganden är $(1-\alpha)$

kapitalets andel av förädlingsvärdet och α är arbetets andel av förädlingsvärdet. Om båda sidor divideras med L erhålls

$q_t = TFP_t (K_t / L_t)^{1-\alpha}$ där K/L är kapitalintensiteten. Efter logaritmering och differentiering erhålls

$\Delta \log q_t = \Delta \log TFP_t + (1-\alpha)\Delta \log(K_t / L_t)$.

⁵ TFP är inte observerbar och mäts i empiriska studier som en residual. Därmed speglar detta mått inte enbart teknologiska eller andra innovationers inverkan på produktion och arbetsproduktivitet, utan även all annan variation som inte kan hänföras till kvantitativa förändringar i kapital eller arbete. Därför inkluderas förändringar i arbetskraftens humankapital och variationer i hur intensivt kapitalstocken eller arbetskraften utnyttjas, samt olika mätfel.

Av tabellen framgår att tillväxten i antalet arbetade timmar i euroområdet stigit ganska markant under

den senaste tioårsperioden.⁶ En viktig orsak till den starkare utvecklingen är sannolikt att strukturella förändringar medfört att arbetskostnadstillväxten i euroområdet har dämpats. Bedömare har pekat på en rad förklaringar, som en förändrad lönesättningsmekanism och arbetsmarknadsreformer som främjat förekomsten av deltidsjobb samt kortare och flexiblere anställningskontakt. Denna typ av förändringar kan antas ha långvariga effekter på timtillväxten och därmed på potentiell tillväxt. En del av den ökade timtillväxten kan emellertid sannolikt förklaras av en anpassning till en lägre *nivå* för arbetskostnaderna, t.ex. till följd av sänkt skatt på arbete. Denna del av de positiva effekterna på timtillväxten försvinner när anpassningsprocessen till den lägre kostnadsnivån är avslutad.⁷

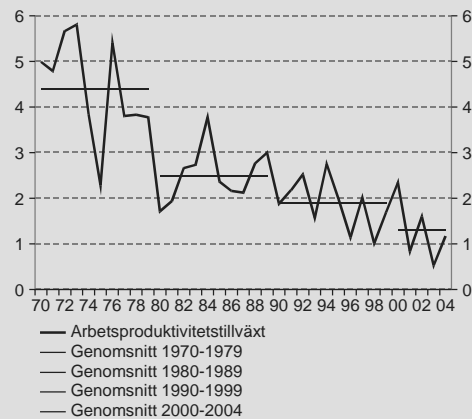
Den lägre trendtillväxten i euroområdet förklaras av lägre arbetsproduktivetstillväxt

Arbetsproduktivitetsutvecklingen är i grova drag en spegelbild av utvecklingen av antalet arbetade timmar. Arbetsproduktiviteten har ökat betydligt snabbare i euroområdet än i USA under större delen av perioden 1970-2004. Men medan arbetsproduktivetstillväxten i USA steg under den andra halvan av 1990-talet och inledningen av 2000-talet, sjönk den i euroområdet under samma period (se diagram 58) och har sedan mitten av 1990-talet varit lägre än i USA. Det är således arbetsproduktivetens utveckling som ligger bakom att trendtillväxten i USA i allt högre grad överstiger trendtillväxten i euroområdet.

⁶ Bakom denna uppgång döljer sig en minskad tillväxt av den arbetsföra befolkningen som mer än väl kompenseras av en dämpad minskning av medelarbetstiden, en lägre ökningstakt av arbetslösheten och framför allt en ökning av tillväxten i sysselsättningsgraden.

⁷ Under perioden 2000-2004 steg antalet arbetade timmar t.o.m. snabbare i euroområdet än i USA. Här torde dock rent cykliska effekter ha spelat in. Perioden karakteriseras i genomsnitt av ett lågt resursutnyttjande och konjunktrens påverkan på antalet arbetade timmar är normalt större i USA än i euroområdet. Faktum kvarstår dock att antalet timmar i euroområdet trots en svag konjunktur utvecklades relativt starkt under denna period.

Diagram 58 Arbetsproduktivet i euroområdet
Årlig procentuell förändring



Källor: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, August 2005, <http://www.ggdc.net> samt Konjunkturinstitutets beräkningar.

Vad ligger bakom nedgången i produktivetstillväxten i euroområdet?

En av de mer övergripande orsakerna till den sjunkande produktivetstillväxten i euroområdet är att decennier av *catching up* har eliminerat skillnaden i produktivetsnivåer och därmed gradvis undanröjt denna källa till produktivetstillväxt i euroområdet. Strukturella förändringar på arbetsmarknaden har också spelat roll, vilket diskuteras nedan.

Det kan vara intressant att först titta på hur mycket de två komponenterna TFP och kapitalfördjupning kan förklara nedgången i arbetsproduktivetstillväxt i euroområdet. Resultaten i vissa studier pekar på att den främsta orsaken är en sjunkande TFP-tillväxt.⁸ Enligt dessa studier har TFP-tillväxten i euroområdet sjunkit successivt sedan 1970-talet. Nedgången under senare år har inneburit att TFP för första gången sedan det andra världskriget stigit långsammare i euroområdet än i USA, där TFP-tillväxten under senare år har ökat.

Mätproblemen är dock stora (se fotnot 3). I en studie som bl.a. baseras på en mer detaljerad branschstatistik (Esteveo, M. (2004) "Why Is Productivity Growth in the Euro Area So Sluggish?" IMF WP/04/200) görs bedömningen att TFP-tillväxten i euroområdet har varit förhållandevis konstant under perioden 1979-2000. Dock kommer även Esteveo fram till att TFP-tillväxten i USA har

⁸ För exempel, se Musso, A. & T. Westermann (2005) "Assessing Potential Output Growth in the Euro Area" *ECB Occasional Paper Series* No. 22. eller Skoczytas, L & B. Tissot (2005) "Revisiting Recent Productivity Developments Across OECD Countries" *BIS Working Papers* No.182.

ökat under senare tid. Den relativt euroområdet gynnsamma utvecklingen beror på en starkare TFP-tillväxt i branscher som är intensiva i användandet av IKT, t.ex. grossist- och detaljhandel samt finansiella tjänster.

Att Estevas resultat inte pekar på någon signifikant nedgång i TFP-tillväxt i euroområdet förklaras till stor del av att man tar hänsyn till förändringar i arbetskraftens kvalitet. Enligt studien har tillväxten i arbetskraftens kvalitet sjunkit under senare tid och kan därmed till viss del förklara nedgången i arbetsproduktivitetstillväxten i euroområdet. I empirisk tillväxtbokföring där man inte tar hänsyn till förändringstakten i arbetskraftens kvalitet, vilket bl.a. är fallet i ovan nämnda studier, tar sig en sådan förändring uttryck i en lägre TFP-tillväxt (se fotnot 3). Den troliga orsaken till att kvalitetstillväxten hos arbetskraften har sjunkit hänger samman med den ovan nämnda ökade tillväxttakten i antalet arbetade timmar. Sannolikt har många av de personer som tillkommit på arbetsmarkanden en förhållandevis låg produktivitet.

Enligt Estevas är emellertid den viktigaste förklaringen till nedgången i produktivitetstillväxt i euroområdet en långsammare kapitalfördjupning. Strukturella förändringar på arbetsmarknaden (se ovan) har medfört en låg tillväxt av arbetskraftskostnaderna i förhållande till kapitalkostnaderna, vilket i sin tur har medfört en lägre kapitalintensitet än annars. Dessutom har det skett en cyklisk nedgång i investeringarna under senare år.

En tentativ slutsats är att det framför allt är ett lägre bidrag från kapitalfördjupning och en lägre kvalitetstillväxt hos arbetskraften som ligger bakom nedgången i arbetsproduktivitetstillväxt i euroområdet. Nedgången i bidraget från kapitalfördjupning och i arbetskvalitetstillväxt skulle ha kunnat motverkas av en ökning av TFP-tillväxten (justerad för arbetskraftens kvalitet) liknande den som har skett i USA under senare tid. Några sådana tecken finns emellertid inte för euroområdet.

Utsikter för euroområdet de närmaste åren

Sammanfattningsvis har den trendmässiga BNP-tillväxten i euroområdet fallit sedan 1970-talet. Skillnaden gentemot USA har ökat, trots att skillnaden i timtillväxt har minskat. Bakom nedgången ligger en minskad arbetsproduktivitetstillväxt. Frågan är om nedgången i trendmässig BNP-tillväxt är

tillfällig eller inte. I detta avsnitt diskuteras bedömningar av trendmässig tillväxt i euroområdet under de närmaste fem åren.⁹

Som nämnts har utvecklingen på arbetsmarknaden i euroområdet varit relativt positiv under senare år. Förbättringen har dock skett från en låg nivå. Med en i utgångsläget fortsatt hög jämviktsarbetslöshet och en i utgångsläget låg (strukturell) sysselsättningsgrad bör det finnas möjligheter att vidta förändringar som sänker jämviktsarbetslösheten och som får sysselsättningsgraden att stiga. Samtidigt är den demografiska utvecklingen relativt dystert. Efter att ha ökat med i genomsnitt 0,2 procent per år under 1990-talet väntas antalet personer i arbetsför ålder stagnera under den närmaste femårsperioden. Även om arbetsmarknadsreformer skulle medföra en högre sysselsättningsgrad och en lägre jämviktsarbetslöshet, innebär således en åldrande befolkning att utvecklingen av antalet arbetade timmar förmodligen blir relativt svag (de stora demografiska effekterna inträder dock först efter 2010).

En bedömning av arbetsproduktivitetstillväxt på kort sikt beror till viss del på hur man bedömer att bidraget till produktivitetstillväxten från TFP respektive kapitalfördjupning utvecklats under senare år. Bidraget från kapitalfördjupning innehåller en förhållandevis stor cyklisk komponent. Därmed följs ofta en minskning (ökning) av bidraget från kapitalfördjupning av en ökning (minskning). Enligt den tentativa slutsatsen ovan om ett lägre bidrag från kapitalfördjupning under senare år kan det finnas skäl att vänta sig en viss rekyl och ett högre bidrag från kapitalfördjupning framöver. Den del av nedgången i kapitalintensitetstillväxten som berott på strukturella förändringar genererar dock inte någon rekyl. Dessutom är det svårt att bedöma när rekyl inträffar.

TFP-tillväxten, vilken främst beror på teknologiska chocker som inte har något nära samband med konjunkturcykeln, är mindre cyklisk än bidraget från kapitalfördjupning.

Dessa överväganden är bara ett exempel på varför prognoser för potentiell tillväxt generellt är förknippade med stor osäkerhet. Trots det är de bedömningar som finns av potentiell tillväxt i euroom-

⁹ Ekonomin antas under denna period vara i jämvikt i bemärkelsen att produktionsgapet är slutet och att inflationen är i enlighet med ECB:s mål. Däremot ställs inte kravet att t.ex. kapitalintensiteten, TFP och reallönerna ska befinna sig i långsiktig jämvikt. Däremot antas dessa variabler närma sig sina långsiktiga jämviktsvärden.

rådet förhållandevis samstämmiga. I ovan nämnda artikel konstruerar Musso & Westermann ett framtidsscenario där både TFP och kapitalfördjupningen under de kommande fem åren antas fortsätta att växa i samma takt som genomsnittet under den senaste tioårsperioden. Det innebär att arbetsproduktiviteten stiger med 1,4 procent per år. De senaste årens trender på arbetsmarknaden antas hålla i sig, dvs. sysselsättningsgraden fortsätter att öka, jämviktsarbetslösheten minskar marginellt och medelarbetstiden minskar. Antalet personer i arbetsför ålder antas stagnera. Sammantaget innebär detta att antalet arbetade timmar stiger med 0,4 procent per år och därmed att potentiell BNP-tillväxt väntas uppgå till 1,8 procent.

I en studie från 2005 (*Economic Survey of the euro area*) bedömer OECD att potentiell tillväxt i euroområdet kommer att uppgå till 1,9 procent i genomsnitt under de närmaste fem åren. OECD räknar med en viss ökning av arbetsproduktivitetstillväxten till 1,6 procent, medan tillväxten i antalet arbetade timmar sjunker till 0,3 procent. Även National Institute of Economic and Social Research i London prognostiserar en årlig BNP-tillväxt på 1,9 procent de närmaste sex åren. Enligt Consensus Forecasts (oktober 2005) undersökning tror också de dryga 30 deltagande prognosmakarna i genomsnitt på en tillväxt på 1,9 procent per år under både de närmaste fem åren och de närmaste tio åren.

Avslutande kommentar

Framskrivningarna ovan indikerar en trendmässig BNP-tillväxt i euroområdet som är lägre än 2 procent under de närmaste åren. Det är framför allt det senaste decenniets positiva timutveckling som riskerar att brytas. Om euroområdets potentiella tillväxttakt kommer att uppgå till 1,9 procent har den minskat med ca 0,5 procentenheter sedan slutet av 1990-talet. På längre sikt kan den demografiska utvecklingen medföra en ytterligare minskning. Under standardantaganden kan välfärdseffekterna av en sådan utveckling antas vara negativa. Vid en oförändrad ambitionsnivå i välfärdssystemen kommer de offentliga finanserna att utsättas för stora påfrestningar.